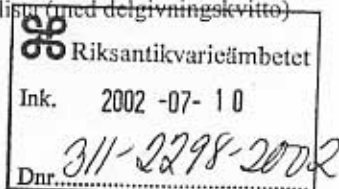

Enligt sändlistan (med delgivningskvitto)

Byggnadsminnesförklaring av kraftstation, kvarn, såg m.m. inom fastigheten Hovermo 1:29, Myssjö sn, Bergs kn

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar, med stöd av 3 kap 1 § lagen (SFS 1988:950) om kulturminnen m.m. (kulturminneslagen), rubricerad anläggning inom fastigheten Hovermo 1:29, Myssjö sn, Bergs kn, för byggnadsminne.

SKYDDSBESTÄMMELSER

Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Hovermo 1:29 (se markerat område på bifogad karta).

1. Byggnaderna nr 1-8 och 10-15 (se Situationsplan) får inte rivas, flyttas, byggas om, till, eller förändras till sina exteriörer.
2. Ändring av rumsindelning, eller åtgärder som innebär ingrepp i bärande stomme, får inte göras i ovan nämnda byggnader med undantag för bostadshusets (nr 15) övervåning.
3. Ingrepp i, eller ändring av fast inredning får inte göras i ovan nämnda byggnader med undantag för bostadshusets (nr 15) övervåning. Till fast inredning hör bl.a. golv, tak, dörrar, lister, paneler, eldstäder, väggfasta hyllor, bänkar och skåp.
4. Maskiner och annan utrustning som hör till fastigheten, eller som tillförts fastigheten för att användas i verksamheten, får inte borttagas eller på annat sätt förändras.
5. Byggnaderna nr 1-8 och 10-15 skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet vidmakthålls.
6. Rännor och tuber för vattenintag m.m. får inte borttagas eller på annat sätt förändras.
7. För byggnaderna nr 9, 16 och 17 gäller att samråd skall ske med Länsstyrelsen vid exteriöra förändringar.
8. Skyddsområdet (se Karta) skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Inom skyddsområdet får inte ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar uppföras. Markens ytbeläggning får inte ändras.

2002-07-22 beslöt M6
A.G. kopierat till M6-reg.
och Mr/Jen

Länsstyrelsen och Jämtlands läns museum lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll.

Om det finns särskilda skäl, får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § Lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (kulturminneslagen) lämna tillstånd till ändring av byggnadsminne.

ÄRENDETS BAKGRUND

Frågan om byggnadsminnesförklaring av Hovermo väcktes den 13 mars 2000 av fastighetsägarna Folke och Yngve Ericsson. Länsstyrelsen underrättade omgående Lantmäterimyndigheten Jämtlands län, Fastighetsregistret.

Förslag till byggnadsminnesförklaring sändes ut på remiss den 16 april 2002.

Länsstyrelsen, fiske har i sitt remissvar framfört att man förutsätter att åtgärder som är motiverade ur allmän fiskesynpunkt vid behov kan lösas via dispensgivning i samråd med kulturmiljö. Fiskefunktionen skriver att man i nuläget har svårt att bedöma om skyddsbestämmelserna, särskilt punkt 5 i remissen (punkt 6 i beslutet) kan försvåra möjligheterna att underlätta t.ex. fiskvandring.

Länsstyrelsen, naturvård har efterlyst ett bättre kartmaterial. Beslutet har nu kompletterats med en översiktskarta (se bilaga).

Riksantikvarieämbetet har framfört synpunkter på vissa formuleringar i skyddsbestämmelserna, vilka nu har ändrats i enlighet med önskemålen.

Inga invändningar mot byggnadsminnesförklaring har framförts.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Gården "Öst om ån" i Hovermo inköptes av Johannes Andersson år 1867. I kombination med jordbruk etablerades på gården en rad småskaliga industrianläggningar, däribland kvarn, ramsåg, smedja och senare kraftstation, som alla utnyttjade kraften från Hovermoån. Kvarnen betjänade ett stort omland och var länge den mest betydelsefulla verksamheten på gården. Kraftstationen från 1918 drivs fortfarande och förser byn med elström. Jordbruket och kvarnen lades ned i slutet av 1970-talet.

Under första världskrigets krisår skedde en snabb elektrifiering av landsbygden. En betydande orsak var bristen på fotogen. I ett utpräglat landsbygdslän som Jämtland uppfördes en mängd små kraftstationer, som försörjde en liten lokal marknad med elström. I

bygder som saknade tillgång till vattenkraft var det vanligt att man gick samman i elföreningar, som köpte råkraft och byggde ut ett eget distributionsnät. De allra flesta mindre kraftstationerna har med åren byggts ut, lagts ned, eller köpts upp av de större kraftbolagen. Hovermo kraftstation drivs alltjämt i privat regi och har endast genomgått mindre förändringar, huvudsakligen av teknisk karaktär.

Johannes Andersson och följande generationer på gården har besittit ett stort tekniskt kunnande, gedigen hantverksskicklighet och kreativitet, som präglat de olika anläggningarna. Bland de som i hög grad bidragit till utformningen kan, förutom Johannes Andersson, nämnas tre av hans söner, Erik, Olle och John (Johansson) samt Eriks son Johannes (Ericsson) och dennes söner som är gårdens nuvarande ägare.

Anläggningarna i Hovermo har sinnrika och avancerade tekniska lösningar. Flera av maskinerna har tillverkats på gården, liksom redskap, musikinstrument m.m.

Betoningen av den manliga sidan av familjen är kännetecknande för beskrivningar av gården och dess anläggningar. Ett faktum är att det föreslagna byggnadsminnet Hovermo främst speglar traditionellt manlig verksamhet.

Gårdens byggnader

Kraftstationen (nr 1, se Situationsplan) byggdes 1918 efter ritningar av gårdens dåvarande ägare Erik Johansson. En likströmgenerator ersatte då en äldre generator som anordnats 1904 intill sågens vattenhjul. Byggnaden har två rum i bottenplanet, ett för turbin och ett för generator, mätartavla m.m. (se Sektionsritning). Turbinen är en s.k. tvillingturbin av francistyp med radiell vattentillförsel. Turbinen är tillverkad av Finshyttan och (nuvarande) generatormotorn av 3-fas-typ av ASEA.

Kraftstationen har en underbyggnad av betong. I övrigt är huset byggt av resvirke och klätt med liggande faluröd panel. Det visuella intrycket av kraftstationen domineras av de särpräglade vitmålade fönsteromfattningarna och utledningstornet. Stilen har karakteriserats som "folkloristisk tolkning av nationalromantiken" med den röda stugan som ideal. Det eleganta tornet har en lanterna på toppen, som lyser när anläggningen är i drift.

Kraftstationen är alltjämt i drift och försör byns fem hushåll med ström. Under 1950- och 60-talen genererades ström till 22 hushåll. År 1947 byttes den gamla generatormotorn ut mot en ny som alstrade växelström. I samband med det ersattes också den äldre intagsrännan till en vattentub av trä (utbytt för några år sedan till modern tub). En viss utvidgning av turbinrummet genomfördes.

Sedan 1979 sker kraftöverföringen genom jordkabel, inte genom luftledningarna. År 1987 ändrades spänningen från 220/127 V till 380/220 V. Generatoren har bytts ut mot en begagnad med lägre effektkapacitet. Från kraftstationen levereras idag el motsvarande 50-75 000 kWh.

När byte skett till växelström, byggdes **reservkraftstationen** (nr 2) med likströmsgenerator. Reservkraftstationen är murad med betonghålstén. Kraftstationen var i bruk ett tiotal år, men saknar idag inredning. Gårdens två kraftstationer benämndes tidigare Hovermo *Övre* respektive *Nedre*. Namnet Hovermo *Övre* används ännu ibland för den äldre kraftstationen (byggnad nr 1).

Kvarnen (nr 3) uppfördes åren 1905-10 i två våningar med källare i en plankstomme på kallmurad huggen stengrund. Kvarnen ersatte då en äldre kvarn som sedan revs. En del av intagsrännan till den gamla kvarnen finns kvar. Den nuvarande kvarnen har tre kvarnstenar och drevs från början av en turbin med ett avancerat kraftöverföringssystem. De sista åren fram till 1979 drevs kvarnen av en elmotor. Turbinen finns dock kvar och är aktuell för restaurering. Den malda säden samlades upp i säckar på nedre våningen. Hiss finns mellan våningarna. Förutom kvarnarna finns på övervåningen ett kontorsrum för mjölnaren, ett "uppehållsrum" samt en verkstad där bl.a. fioler tillverkats. Kvarnen har många eleganta invändiga snickeridetaler.

Kvarnstallet (nr 4) byggdes för den gamla kvarnen där hästarna kunde stå medan säden maldes. Här fanns spiltor för ursprungligen 12 hästar. Så småningom avdelades en del av stallet för den mjölkbil som gården ägde. Stallet fick byggas ut i etapper på baksidan för att rymma nya modeller av bilen.

Sågen (nr 5) från 1870-talet var den första byggnad Johannes Andersson uppförde sedan han förvärvat gården. Huset är uppfört i regelstomme med rödslammad panel. Ursprungligen drevs sågen av ett vattenhjul, men sedan kraftstationen uppförts 1918 togs kraften från stationens tvillingturbin. I sågbyggnaden finns idag en ramsåg från 1901 och en kutterhyvel från 1904, båda tillverkade av Östersunds mekaniska verkstad. Till sågen hör också ett sliphus samt ett utrymme för slipstenen. Sågens kantverk är byggt på gården. Sågen användes fram till 1980.

Spånhuset (nr 6) är byggt i enkel brädstomme, eventuellt omkring 1940. Här förvarades spånet från sågen för att sedan säljas. Innan spånhuset byggdes transporterades spånet av elevatorm ut på marken. Sedan huset byggts, fördelades spånet så att barken togs ut med hjälp av elevatorm och det finare sågspånet blåstes ut genom ett rör under vägen till spånhuset. Barkelevatorm rekonstruerades 1998. Intill spånhuset finns ett **virkesförråd** (nr 7) i regelstomme,

möjligen byggt ungefär samtidigt som spånhuset. På andra sidan om spånhuset låg tidigare **spruthuset** (nr 8). Det flyttades för några år sedan till sin nuvarande placering intill logen (se Foton och Situationsplan). Spruthuset inrymmer en tvåmansspruta och en fyrmansspruta.

Intill kvarnen ligger en modern **bilverkstad** med tillhörande kontor (nr 9), uppförd 1983 som ersättning för en äldre verkstad från 1932 som brunnit. Från verkstaden leder en trappa ned till **smedjan** (nr 10), som sannolikt är gårdens äldsta byggnad, troligen från mitten av 1800-talet. Den är uppförd i regelstomme på kallmurad grund. Smedjan klarade branden skapligt och har restaurerats. Här finns en liten finmekanisk verkstad med flera maskiner som tillverkats på gården, bl.a. en pelarborrmaskin från 1901. Mitt emot bilverkstaden ligger **garaget** (nr 11). Garaget är byggt i regelstomme, troligen omkring 1930.

Mitt emot kvarnen ligger **vagnsboden/vedboden** (12), enligt uppgift byggd 1889. Byggnaden är uppförd i vinkel och har en mycket speciell takstol med järnstag. Strax bakom ligger en **loge/härbre** (nr 13), som är timrad i tre våningar. Den flyttades till sin nuvarande plats omkring 1920 från platsen för det nya bostadshuset och byggdes eventuellt om något vid samma tillfälle. Exteriören präglas av de ovanliga fönsteromfattningarna. På den andra våningen finns en korntork.

Ladugården (nr 14) uppfördes 1939 i mur- och regelverk efter egna ritningar. Byggnaden har flera funktioner. Förutom ladugård, finns här också stall, svinstia, hönsbus och bakstuga. Idag finns inga djur på gården. På ladugårdens övervåning har nyligen inretts en utställning med redskap och föremål från gården. Här finns också en lägenhet, där tidigare arbetare i verkstaden bott.

På gården finns tre **bostadshus** (nr 15-17). Det arkitektoniskt mest intressanta är **nr 15**, som uppfördes 1928 i regelstomme och med brutet tak. Den har liksom kraftstationen ett folkligt, nationalromantiskt formspråk, men ger ett något stramare intryck än denna. Den stora inbyggda balkongen dominerar byggnaden. Huset inreddes för två lägenheter, som beboddes in på 1970-talet. Den fasta inredningen, bl.a. i de båda köken, är välbevarad. De två andra bostadshusen ligger i vinkel med nr 15. **Nr 16** är det äldsta bostadshuset. Det uppfördes sannolikt på 1800-talet och har en timrad stomme, men är till stora delar omändrat. **Bostadshus nr 17** byggdes 1980, delvis av äldre virke.

Strax utanför det föreslagna skyddsområdet ligger ett till stora delar raserat kolhus och strax intill en svårt förfallen kolarkoja, där kolaren kunde sova medan kolmilorna vaktades (se Situationsplan). Spår av kolmilor finns intill.

Flera av anläggningarna inom fastigheten har restaurerats med statsbidrag i etapper under 1990- och början av 2000-talet. (Dokumentationsmaterial på Länsstyrelsen och Jämtlands läns museum.) En del byggnadsritningar, bokföring m.m. finns bevarade på gården. En inventarieförteckning upprättades för några år sedan.

År 2001 utsågs Hovermo till "Årets industriminne" av Svenska Industriminnesföreningen.

I samband med detta beslut förklaras också Lövöns gamla kraftverk i Strömsunds kommun för byggnadsminne (dnr 432-8512-99). Hovermo och Lövön är de första kraftverksmiljöerna i länet som förklaras som byggnadsminne. I övriga landet finns endast ett fåtal byggnadsminnesförklarade kraftverk.

MOTIVERING

Vattenkraften som energikälla är och har varit av mycket stor betydelse i landet. I Jämtlands län finns stora nationellt kända kraftexporterande anläggningar och små bygdekraftverk. Hovermo är ett mycket välbevarat exempel på det senare.

Vid sidan om kraftstationen har kraften från Hovermoån drivit en rad småskaliga industrianläggningar på gården "Öst om ån", som varit betydande för bygden. Hovermo utgör ett ytterst välbevarat, väl sammanhållet och pedagogiskt exempel på en tidig småskalig industrimiljö, som alltjämt delvis är i drift. Av stor betydelse för upplevelsen av miljön är själva vattenfallet.

Hovermo visar på småindustrins betydelse i jordbruksambället. Gården har präglats av flera generationer skickliga och kreativa ägare. Avancerade tekniska lösningar såväl som konstnärlig finesse kännetecknar utformningen av byggnader, anläggningar, maskiner, redskap och allehanda bruksföremål.

Hovermo ingår i riksintresse för kulturmiljövården, Z 25, Storsjöbygden. Kraftstationen har i ett omfattande nationellt inventeringsprojekt som genomförts av Riksantikvarieämbetet och kraftindustrin bedömts tillhöra ett av de mest bevarandevärda i sitt slag.

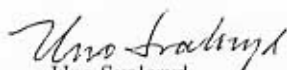
Anläggningarna inom Hovermo 1:29 har teknikhistoriska, byggnadshistoriska, samhällshistoriska och pedagogiska värden som gör dem synnerligen märkliga. Anläggningarna uppfyller därmed kulturminneslagens krav för byggnadsminnesförklaring.

ÖVERKLAGANDE

Detta beslut kan överklagas hos Länsrätten i Jämtlands län, se bilaga (Formulär F4).

I den slutliga handläggningen av ärendet har länsantikvarie Kjell-Åke Aronsson, biträdande länsantikvarie Jesper Larsson och länsassessor Kristina Hästö Normann deltagit.

Uno Svaleryd
länsråd

Johan Loock
antikvarie

Bilagor

Översiktskarta
Situationsplan
Karta med skyddsområde
Sektionsritning, kraftstation
Foton

Sändlista

Med delgivningsvitto:

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm

Jämtlands läns museum
Box 709
831 28 Östersund

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Bergs kommun
Miljö- och byggnadsnämnden
Box 73
840 40 Svenstavik

För kännedom:

Bergs kommun
Kultur
Box 73
840 40 Svenstavik

Länsstyrelsen, fiske

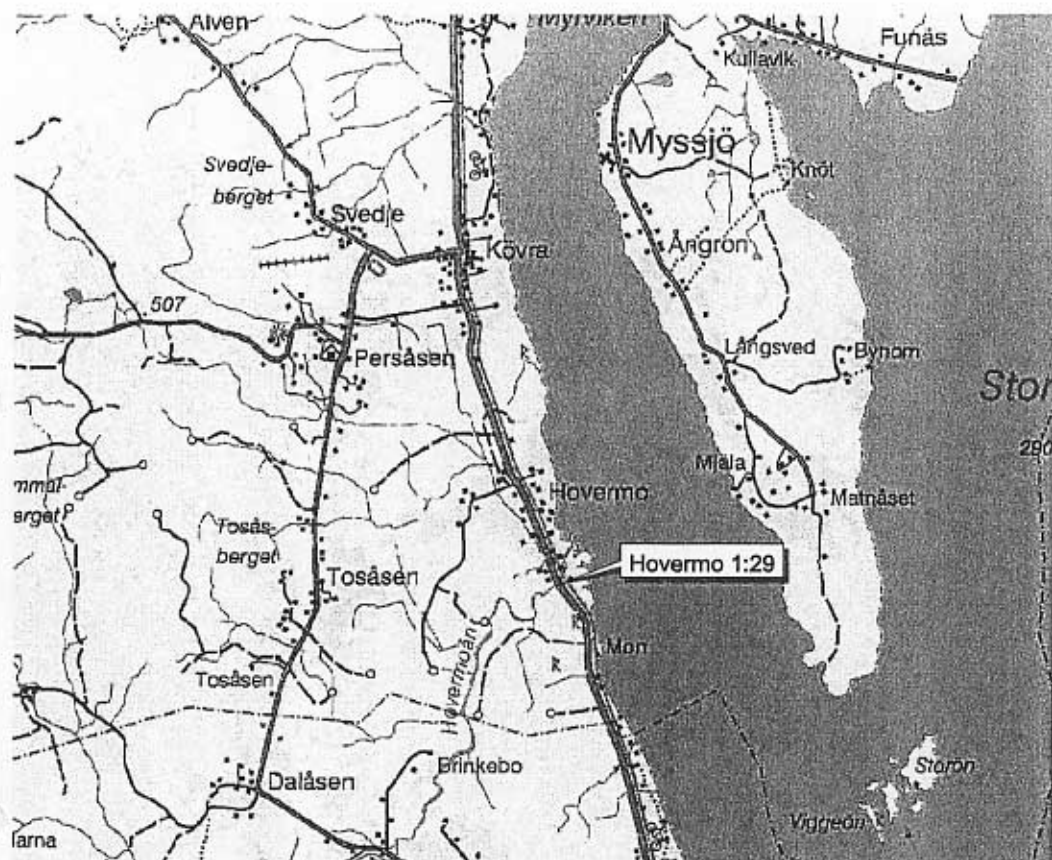
Länsstyrelsen, naturvård

Med laga kraft-bevis:

Lantmäterimyndigheten Jämtlands län
Fastighetsregistret
Box 366
831 25 Östersund

Lantmäterimyndigheten Jämtlands län
Östersundskontoret
Box 366
831 25 Östersund

Översiktskarta

Ur GSD - Vägkartan C Lantmäteriet Gävle 2001. Medgivande L2000/2620Z

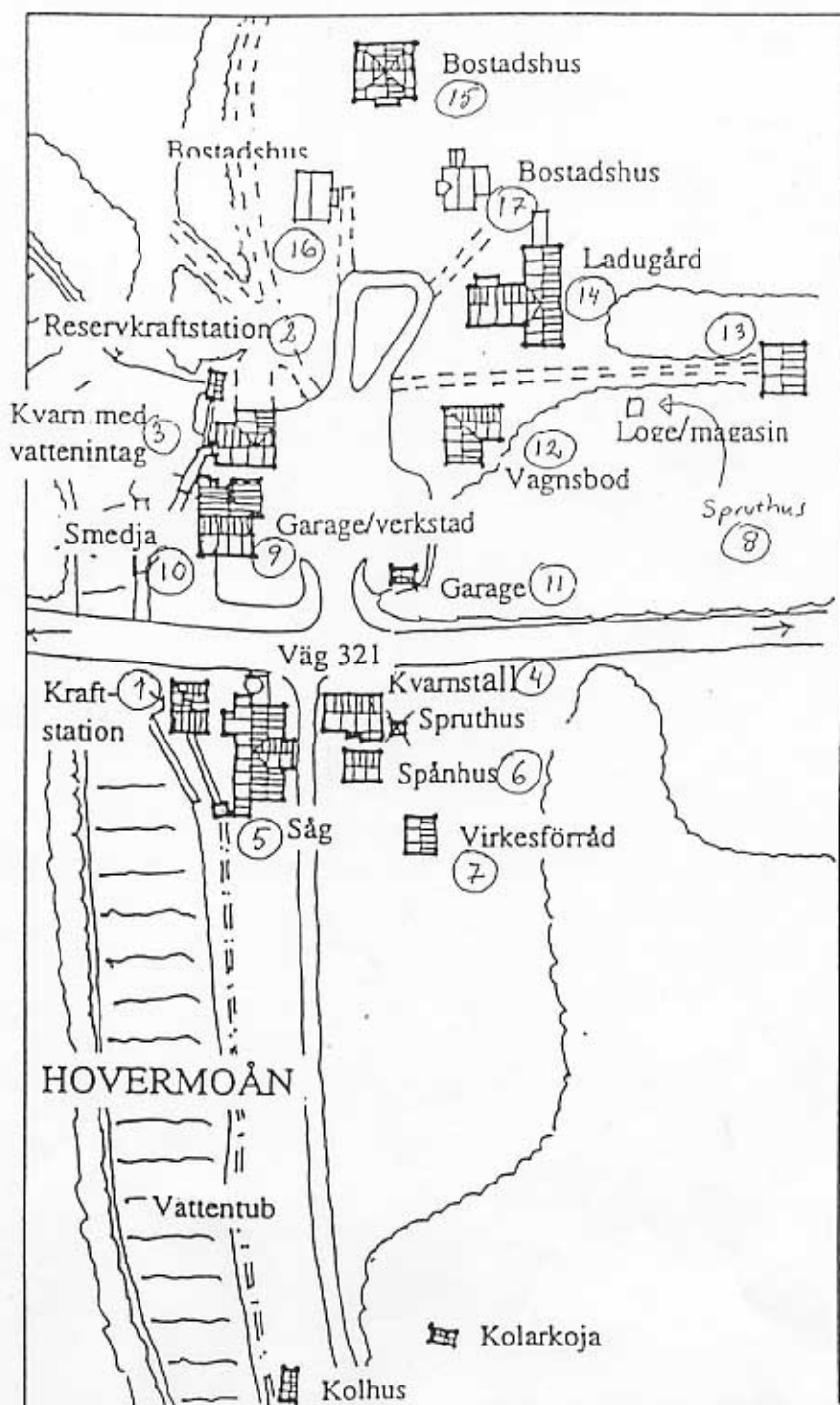
3 0 3 kilometer

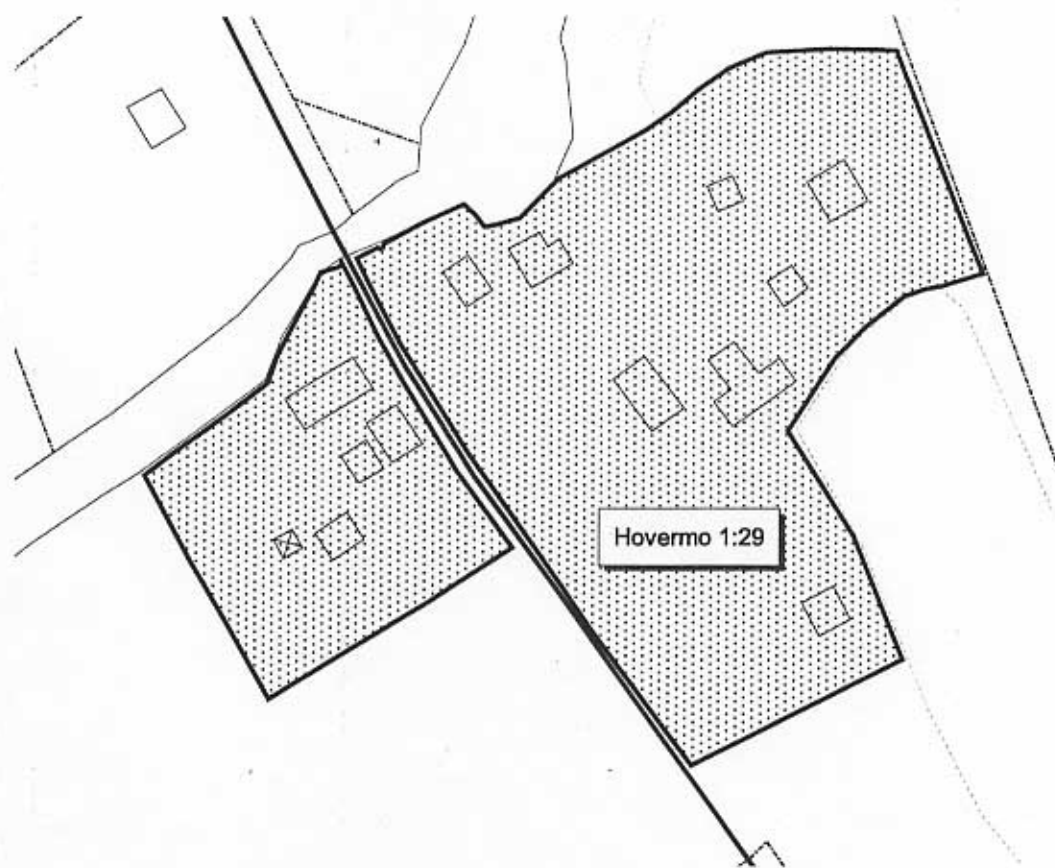
Situationsplan

(ur Byggjobb i kulturmiljö, Kenth Johansson/JLM 1998)

Spruthuset (nr 8) approximativt inritat på sin nuvarande plats, intill logen. ↗

Skyddsområdet för Hovermo 1:29 omfattar de två på var sin sida om vägen markerade områdena. Gårdens samtliga byggnader är inte utritade på kartan (se Situationsplan). Byggnad som överkryssats har felaktigt markerats på Ekonomiska kartan (och existerar alltså inte).

30 0 30 60 meter

A horizontal scale bar with four segments. The first segment is labeled "30", the second "0", the third "30", and the fourth "60 meter".

Ur GSD - fastighetskartan
C. Lantmäteriet Gävle 2001
Medgivande L2000/2620Z

Sektionsritning, kraftstation

(ur Andersson, Göran, "Bygdens ingenjörer", Jämten 1990)

Sektion från norr genom generator- och turbinrum. Grunden är av platsgjutet betong, ovanpå denna reser sig en regelstomme av trä. Till snickeriet kommer man genom en särskild ytterdörr och en bred trappa. I snickeriet kunde man tillgodogöra sig värmen som alstrades av generatoren i våningen under. Uppmätning 1989.

